

GOSPODARKA ŁOWIECKA W GALICJI W DRUGIEJ POŁOWIE XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU

Robert Lipelt

Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku, Instytut Nauk Społecznych

Druga połowa XIX wieku przynosi w wielu krajach Europy coraz większe zainteresowanie zwierzętami łownymi, na które zaczęto patrzeć nie tylko jak na źródło pożywienia czy rozrywkę ludzi zamożnych, ale także jak na element ochrony środowiska przyrodniczego. Pojawiające się ustawodawstwo łowieckie coraz częściej łączy ideę myślistwa z hodowlą i ochroną zwierzyny w jedną całość. Również państwa zaborcze (cesarstwo austriackie) przyjęły w tym czasie podstawowy zakres obowiązków związanych z gospodarką łowiecką. Wybrany do analizy teren obejmuje Galicję znajdującą się pod zaborem austriackim. Podstawą źródłową opracowania są dane typu statystycznego publikowane przez wydawnictwa Centralnej Komisji Statystycznej w Wiedniu¹ oraz regulacje prawne dotyczące prawa łowieckiego (patenty o polowaniu z 1786 i 1849 r., ustawy z 1897 i 1909 r.)². W przedstawionym artykule zwrócono uwagę na wielkość

1 „Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau – Ministeriums”, Jahr. 1875, Hefte 2, s. 161–166; Jahr. 1885, Hefte 2, s. 365–372; Jahr. 1890, Hefte 2, s. 257–264; Jahr. 1895, Hefte 3, s. 281–288.

2 *Patent o polowaniu z dnia 28 lutego 1786 roku*, 1884, [w:] *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim*, red. J. Kasparek, t. 1, cz. 2, Lwów, s. 349–354; *Patent z dnia 7 marca 1849 roku co do wykonania prawa polowania*, 1875, [w:] *Ochrona prawna nad lasami. Zbiór ustaw*

i liczbę terenów łowieckich, liczbę odstrzałów ssaków i ptactwa, wynagrodzenia szkód wyrządzonych przez zwierzyinę, wykroczenia przeciwko przepisom łowieckim, a także stan personelu służb nadzorujących prawo łowieckie. W celach porównawczych i poznawczych przedstawiono otrzymane wyniki, dotyczące gospodarstwa łowieckiego w Galicji, na szerszym tle porównawczym, a więc przede wszystkim z uwzględnieniem pozostałych krajów monarchii austriackiej.

Do połowy XIX wieku kwestie związane z organizacją stosunków łowieckich w Galicji regulowano na podstawie przepisów prawnych tworzonych dla całej Austrii, a później także przepisów krajowych obowiązujących w ramach autonomii. Jednym z podstawowych celów ustawodawstwa łowieckiego była regulacja kwestii spornych, powstających, jak pisał Franciszek Bujak, „z przeciwieństwa interesów między rolnictwem i leśnictwem, a myślistwem”³. Przeciwieństwa te, przynajmniej w aspekcie społecznym, połączone były ściśle z własnością ziemi. W Galicji, podobnie jak w całej Europie, ze względu na występujące duże rozdrobnienie gruntów nie mogło być mowy o wykonywaniu myślistwa przez każdego właściciela na jego gruncie. Jednym z warunków możliwości podjęcia polowania było dysponowanie odpowiednio rozległym obszarem, o czym wspominał już patent z 7 marca 1849 roku co do wykonania prawa polowania, „że takowe wykonane być może bezpośrednio jeno przez właścicieli posiadających przynajmniej 200 morgów (115 ha) łącznej powierzchni”⁴. Można zauważyć, że rozwój ustawodawstwa łowieckiego w Galicji pozostawał w silnym związku ze zmianami społecznymi, jakie zachodziły w tym kraju. Po likwidacji pańszczyzny w 1848 roku zniesiony zostaje patentem z 1849 roku przywilej polowania „na obcym gruncie”, czyli także na ziemi będącej po uwłaszczeniu własnością chłopów. Teoretycznie został zniesiony, ale w rzeczywistości gminy zobowiązano do przymusowego wydzierżawiania polowania na wszystkich pozostałych gruntach, w tym również chłopskich, znajdujących się poza obszarem łowieckim. Dzierżawcami polowania często zostawali właściciele sąsiednich folwarków, a okres dzierżawy nie mógł trwać krócej niż 5 lat⁵. Patenty z 1786 i 1849 roku wspominały też o odszkodowaniach dla właścicieli gruntów, chociaż w praktyce egzekwowanie

i rozporządzeń dotyczących się ochrony lasów i polowania, Lwów, s. 72–73; Ustawa łowiecka z dnia 5 marca 1897 roku dla Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim, nr 71, 1897, [w:] Dziennik Ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim, R. 1897, cz. XVI, Lwów, s. 248–273; Ustawa łowiecka z dnia 13 lipca 1909 roku dla Królestwa Galicji, Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim, Lwów 1909. Szerzej na ten temat zob.: M. WOJTACKI, 2017, Kodyfikacja prawa łowieckiego w zaborze austriackim i jego recepcja w ustawodawstwie II Rzeczypospolitej, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, nr 14(2), s. 63–83.

3 F. BUJAK, 1910, *Galicja. Leśnictwo. Górnictwo. Przemysł*, t. 2, Kraków, s. 45.

4 Patent z dnia 7 marca 1849 roku co do wykonania prawa polowania, paragraf 1.

5 Tamże; Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 15 grudnia 1852 roku, względem użytkowania z prawa polowania, paragraf 1–14.

ich było bardzo trudne i w ocenie środowiska chłopskiego powszechnie sądzono, że ustawa stała po stronie myśliwych i właścicieli ziemskich. Obawa przed chłopskim kłusownictwem przyczyniła się do ogłoszenia ustawy z 30 stycznia 1875 roku o ochronie zwierzyny i wprowadzeniu okresów ochronnych dla zwierząt łownych⁶. Zakazem objęto m.in. „łowienie zwierzyny na sidła, żelaza, łapki i inne tym podobne przyrządy”⁷. Ustawa szybko doprowadziła do wzrostu liczby zwierzyny, a co za tym idzie – także strat przez nią spowodowanych. Masowe petycje gmin wiejskich zmusiły rząd do prac nad nowymi przepisami, które w lepszy sposób niż do tej pory zabezpieczałyby interesy ludności wiejskiej przed szkodami wyrządzonymi przez zwierzęta łowne⁸. Prace nad nowym projektem ustawy trwały przez kilkanaście lat i dopiero w 1897 roku zostały przyjęte przez sejm⁹. Nowa ustawa znosiła wszystkie wcześniej ogłoszone ustawy i rozporządzenia z wyjątkiem ustawy z 19 lipca 1869 roku dotyczącej łapania, wytępienia i sprzedawania zwierząt alpejskich¹⁰. Ustawa łowiecka z 1897 roku składała się z 86 paragrafów, usystematyzowanych w 6 rozdziałów. Pierwszy z nich zajmował się prawem polowania i jego wykonywaniem, zawierając przepisy odnoszące się do postanowień ogólnych, ustanowienia okręgów polowania i wydzierżawień polowań gminnych; drugi obejmował sprawy związane z organizacją i działalnością policji łowieckiej; trzeci zajmował się bardzo ważną z punktu widzenia ludności wiejskiej kwestią odszkodowań wyrządzonych przez polowanie i przez zwierzynę; czwarty określał ogólne postanowienia o władzach czuwających nad przestrzeganiem ustawy i o postępowaniu niekarnym; piąty o naruszaniu prawa i postępowaniu w sprawie wymierzania kar i ostatni szósty rozdział regulował sprawy wydawania kart myśliwskich. Ustawa ta, zdaniem środowisk ludowych, w dalszym ciągu mało liczyła się z interesami ludności wiejskiej i była z tego powodu przedmiotem silnej krytyki posłów wywodzących się ze środowisk chłopskich¹¹. Niemniej jednak wprowadzała kilka nowych rozwiązań, zwłaszcza w znaczeniu społecznym, które były dużym osiągnięciem w regulacji stosunków łowieckich w Galicji. Ustawa łowiecka z 1897 roku po raz pierwszy wprowadzała definicję prawa polowania, czyli uprawnienia „do hodowania, wyszukiwania, ścigania, zabijania i przywłaszczania sobie łownej zwierzyny i dzikiego ptactwa, jak również przywłaszczania oddzielonych z niej części użytecznych,

6 F. BUJAK, 1910, *Galicja. Leśnictwo. Górnictwo. Przemysł*, s. 47.

7 Ustawa z dnia 30 stycznia 1875 roku o ochronie zwierzyny, paragraf 2.

8 F. BUJAK, 1910, *Galicja, Leśnictwo. Górnictwo. Przemysł*, s. 47.

9 M. WOJTACKI, 2017, *Kodyfikacja prawa łowieckiego...*, s. 70–72.

10 Mowa tu o świstaku i dzikiej kozie żyjących w przypadku Galicji w Tatrach. Ustawa ta zabraniała sprzedaży tych zwierząt i sadła świstaczego. Ustawa z dnia 19 lipca 1869 roku tycząca się łapania, wytępienia i sprzedawania zwierząt alpejskich, 1875, [w:] *Ochrona prawna nad lasami. Zbiór ustaw i rozporządzeń tyczących się ochrony lasów i polowania*, Lwów, s. 77–78.

11 Szerzej na ten temat pisał M. WOJTACKI, 2017, *Kodyfikacja prawa łowieckiego...*, s. 70–72.

jak zrzuconych rogów itp.” (paragraf 1). Do zwierzyny według przepisów ustawy (paragraf 2) należały: jelen i daniel, sarna, zając, dziki królik i borsuk. Z ptaków: głuszc, cietrzew, jarząbek, pardwa i kuropatwa, przepiórka, chruściel (derkacz), bażant, kurki wodne, łyska, nurki, dziki łabędź, dzika gęś, wszelkie gatunki dzikich kaczek i dzikich gołębi. Paragraf 33 precyzował przepisy odnoszące się do ochrony zwierząt z podaniem ich okresów ochronnych, w których „nikomu nie wolno (...) łowić i zabijać”. Przepisy te nie odnosiły się do polowań urządzanych w zamkniętych zwierzynicach. W przypadku zwierząt uznanych za szkodliwe, takich jak: „niedźwiedzie, wilki, rysie, żbiki, dziki i lisy może każdy zabijać, chwytac i przez to je nabywać, nie wolno jednak nikomu bez zezwolenia uprawnionego do polowania na cudzym gruncie zwierząt szkodliwych śledzić” (paragraf 46). W przypadku pozostałych gatunków szkodliwych, które wylicza ustawa (kuny leśne i domowe, tchórze i łasice, wiewiórki, chomiki, wydry, orły, sokół białozór, sokół wędrowny, raróg, kobuz, drzemlik, kania wielka i czarna, jastrząb, krogulec, błotniak, czapla siwa, mewa siwa, puchacz, dzierzba, sroka, kruk, gawron), mogły na nie polować wewnątrz okręgu osoby uprawnione do polowania, na własnym gruncie jako jego właściciele, a w miejscach uznanych za dobro publiczne gatunki szkodliwe mogły być przez „każdego chwythane albo zabijane i zabierane” (paragraf 46).

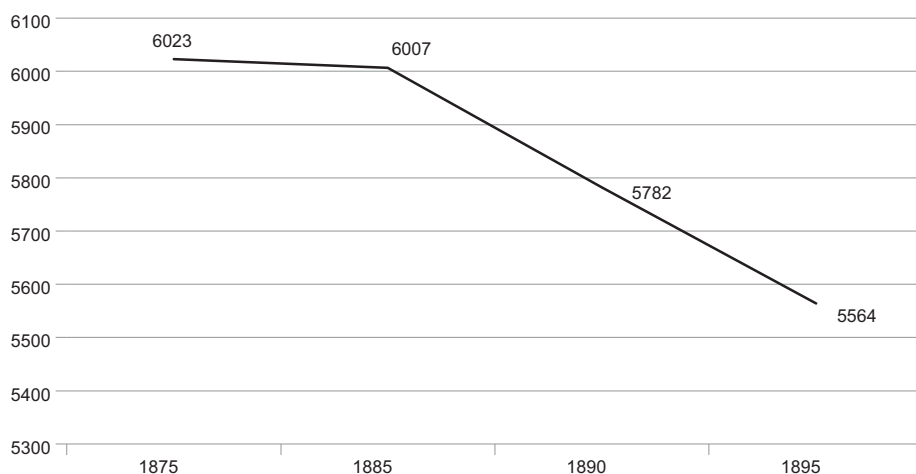
Nowa ustawa łowiecka z 1897 roku nie wychodziła niestety naprzeciw oczekiwaniom środowisk chłopskich w zakresie odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych spowodowanych przez dziko żyjącą zwierzynę i od samego początku była silnie krytykowana przez ludność wiejską i posłów ludowych, którzy domagali się szybkiej jej zmiany.

Prace nad nową ustawą rozpoczęły się już w 1902 roku, kiedy do sejmu krajowego wpłynął gotowy projekt ustawy łowieckiej autorstwa ludowców. W 1905 roku Wydział Krajowy, po szerokiej konsultacji społecznej, podjął kroki w celu zmiany obowiązującej ustawy. Po uwzględnieniu wielu postulatów środowisk wiejskich, takich jak np. zmniejszenie obszaru łowieckiego z 115 do 60 ha, nowa ustawa łowiecka, przyjęta przez sejm w 1907 roku, nie uzyskała jednak od razu wymaganej sankcji cesarskiej. Rok później ponownie wróciła pod obrady sejmu, który podjął decyzję o usunięciu najbardziej kontrowersyjnych zapisów odnoszących się m.in. do organizacji rewirów łowieckich i spółek łowieckich. Ostatecznie w lipcu 1909 roku nowa ustawa łowiecka uzyskała sankcję cesarską.

Według nowych przepisów zmianie nie uległ obszar łowiecki, który musiał wynosić co najmniej 115 ha nieprzerwanej powierzchni i mógł być w posiadaniu osoby fizycznej lub prawnej, jednej lub więcej osób. Na gruntach stanowiących majątek gminy o powierzchni co najmniej 115 ha prawo polowania mogła wykonywać gmina na własny rachunek przez wyznaczonego myśliwego lub mogła je wydzierżawić. Na pozostałych gruntach w obrębie gminy, które nie zostały uznane za samodzielne okręgi, tworzone obszar łowiecki zbiorowy, gdzie prawo polowania mogło być wydzierżawiane albo wyznaczano dla takiego obszaru myśliwego. Rozdział piąty ustawy precyzował sprawę odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych wyrządzone przez polowanie i zwierzynę. Zgodnie z paragrafem 60 każdy uprawniony do polowania miał obowiązek do

wynagradzania szkód. Za szkody wyrządzone przez niedźwiedzie i dziki odpowiedzialność spoczywała na osobach uprawnionych do polowania w granicach swoich okręgów myśliwskich. Sprawy o odszkodowanie, w których nie doszło do ugody, załatwiać miały sądy polubowne. Od wiosny do ukończenia żniw nie wolno było polować na polach zasianych bez zgody gospodarza, wyjątkiem były uprawy ziemniaków i buraków. Nowe przepisy wprowadzały również zakaz strzelania do zwierzyny w ogrodach w odległości mniejszej niż 150 m.

Gospodarka łowiecka, z uprawnieniem do samoistnego wykonywania polowania, prowadzona była w Galicji w samodzielnych obszarach łowieckich przez określonych zarządców lub dzierżawców. Jak już wspomniano, samodzielny obszar łowiecki nie mógł liczyć mniej niż 115 ha. Liczbę samodzielnych obszarów łowieckich w Galicji w latach 1875–1895 przedstawiono na rycinie 1.

Ryc. 1. Liczba samodzielnych obszarów łowieckich w Galicji w latach 1875–1895

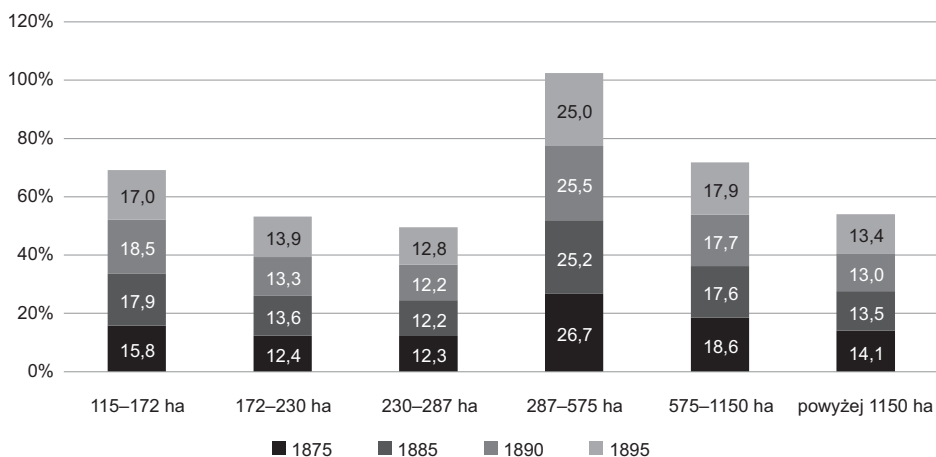
Źródło: „Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau – Ministeriums”, Jahr. 1875, Hefte 2, s. 161; Jahr. 1885, Hefte 2, s. 365; Jahr. 1890, Hefte 2, s. 257; Jahr. 1895, Hefte 3, s. 281.

Fig. 1. The number of autonomous hunting areas in Galicia in the years 1875–1895

Jak wynika z powyższych danych, w ciągu 20 lat liczba samodzielnych obszarów łowieckich zmniejszyła się łącznie o 459, czyli około 8%, podczas gdy w tym samym czasie w całej Austrii liczba obszarów łowieckich wzrosła z 15 144 do 19 176, czyli o około 25%.

Na podstawie zebranych materiałów możemy również określić, jak procentowo przedstawiała się liczba samodzielnych obszarów łowieckich w rozbiciu na 6 grup obszarowych (ryc. 2).

Największy udział miały samodzielne gospodarstwa łowieckie w klasie IV, w grupie obszarowej 287–575 ha (25–26,7%), w której ich liczba w omawianym okresie wzrosła o 1,7%. Wzrósł również udział samodzielnych gospodarstw łowieckich w dwóch największych grupach obszarowych: 575–1150 ha i powyżej 1150 ha. Z kolei w klasach od I do III obserwujemy niewielki spadek udziału

Ryc. 2. Samodzielne obszary łowieckie w Galicji w latach 1875–1895 według kryterium obszarowego (w %)

Źródło: zob. ryc. 1. Obliczenia własne.

Fig. 2. The autonomous hunting areas in Galicia in the years 1875–1895 by area (%)

samodzielnych gospodarstw łowieckich. W przypadku krajów koronnych, podobnie jak w Galicji, najwięcej samodzielnych obszarów łowieckich występowało w klasie IV, duży udział miały też w klasie I i II.

Duże znaczenie dla łowiectwa w Galicji miały zarządy wielkich obszarów leśnych zarówno państwowych, jak prywatnych. W omawianym czasie słynne były polowania w Krzeszowicach Potockich i Stadnickich, w Poturzycach Dzieduszyckich, Łańcucie Potockich, Przeworsku Lubomirskich, Radziechowie i Busku Badeni, w Krasicy Sapienhów i w dziesiątkach innych dóbr skarbowych. Tysiące upolowanych zajęcy, kuropatw, bażantów, dziesiątki dzików, kozłów i lisów nie należały tam do rzadkości¹². W ocenie całokształtu gospodarki łowieckiej istotną rolę odgrywało zagadnienie wielkości odstrzału zwierząt łownych. Ustawa o łowiectwie dzieliła zwierzynę na łowną, do której należał: jelen, daniel, sarna, zając, dziki królik i borsuk (ten ostatni w statystyce zaliczany był do zwierzyny szkodliwej – drapieżnej). Z ptaków: gęś, cietrzew, jarząbek, pardwa, kuropatwa, przepiórka, chruściel, bażant, drop, czajka, słonka, dubelt, krzyk, siewka, kulik i rozmaite jego gatunki, dziki łabędź, dzika gęś, wszelkie gatunki dzikich kaczek i dzikich gołębi. Dane dotyczące liczby pozyskanych zwierząt w Galicji przedstawiono w tabeli 1.

Można zauważyć, że ogólna liczba odstrzału, poza danielami, w grupie wybranych gatunków ssaków wzrosła w Galicji w przypadku jeleni (ponad 8 razy), saren i dzików (ponad 2 razy) oraz zajęcy (1,3 raza).

Wśród ptactwa najwięcej pozyskano przepiórek, kuropatw, bekasów i kaczek. Odstrzał wzrósł w przypadku gęsi (ok. 2 razy) i bażantów blisko 4 razy.

12 R. WACEK, 1921, *Łowiectwo w Małopolsce*, „Łowiectwo Polskie”, R. IX, nr 3, s. 39.

Tabela 1. Odstrzał wybranych gatunków ssaków w Galicji w latach 1875–1895
 Table 1. Hunting of selected species of mammals in Galicia in the years 1875–1895

Rok	Jelenie	Daniele	Sarny	Dziki	Zające
1875	13	54	2701	631	39365
1885	39	37	5912	1316	55729
1890	63	6	5625	1147	51844
1895	110	5	6380	1432	52126

Źródło: „Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau – Ministeriums”, Jahr. 1875, Hefte 2, s. 162–164; Jahr. 1885, Hefte 2, s. 366–368; Jahr. 1890, Hefte 2, s. 258–260; Jahr. 1895, Hefte 3, s. 282–284.

Nieznacznie więcej pozyskano też kuropatw i kaczek. Mniej upolowano natomiast cietrzewi, jarząbków, słonek, bekasów i dzikich gęsi.

W Galicji występowały trzy duże drapieżniki (niedźwiedź, wilk i ryś) i kilka gatunków małych ssaków drapieżnych, do których należały: lisy, kuny, tchórze, wydry i borsuki. Z ptaków: wszelkie gatunki orłów, sokół białozór i wędrowny, jastrząb, czapla siwa, mewa siwa, sroka, kruk i gawron. Ustawa uznawała je za zwierzęta i ptaki szkodliwe, które „może każdy zabijać, chwytac i przez to je nabywać”¹³.

Tabela 2. Odstrzał wybranych gatunków ptactwa w Galicji w latach 1875–1895
 Table 2. Hunting of selected bird species in Galicia in the years 1875–1895

Rok	Głuszec	Cietrzew	Jarząbek	Bażant	Kuropatwa	Przepiórka	Słonka	Bekas	Dzika gęś	Kaczka
1875	31	394	1791	511	7906	28700	7044	12869	1821	9870
1885	52	356	1215	531	20201	30743	7668	14565	431	13964
1890	74	282	1123	548	12956	29978	5427	10170	718	10335
1895	68	341	976	1971	12082	28204	4290	8900	442	12462

Źródło: zob. tab. 1.

Wielkość odstrzału w przypadku dużych drapieżników, takich jak niedźwiedź i wilk, zmniejszyła się w ciągu badanego okresu, co było najbardziej widoczne w odniesieniu do wilków (6 razy). Więcej upolowano natomiast rysiów, lisów, tchórzy, wydr i borsuków (tab. 3).

W latach 1875–1895 spośród wszystkich krajów koronnych Austrii pierwsze miejsce zajmowała Galicja pod względem pozyskania dużych drapieżników. Za nią sytuowały się: Bukowina, Tyrol i Voralberg. Galicja przodowała także w liczbie odstrzelonych lisów. Wśród ptactwa drapieżnego w tym samym czasie najwięcej pozyskano jastrzębi (wzrost z 3165 do 11 643) i sów (wzrost z 586 do 1023). W tabeli 4 porównano dane o pozyskaniu wybranych zwierząt łownych w Galicji i wybranych krajach monarchii austriackiej w 1895 roku.

13 Ustawa łowiecka z dnia 5 marca 1897 roku dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim, nr 71, paragraf 46.

Tabela 3. Odstrzał wybranych gatunków saków drapieżnych w Galicji w latach 1875–1895
 Table 3. Hunting of selected species of predatory mammals in Galicia in the years 1875–1895

Rok	Nieź-wiedzie	Wilki	Rysie	Lisy	Kuny	Tchórze	Wydry	Borsuki
1875	22	187	3	4204	378	437	126	243
1885	10	94	22	6177	623	496	221	354
1890	20	89	20	5413	503	538	271	459
1895	6	29	39	6758	575	398	218	433

Źródło: zob. tab. 1.

Tabela 4. Odstrzał zwierząt i ptaków łownych w niektórych krajach monarchii austro-węgierskiej w 1895 roku

Table 4. Hunting of wild game and wild feathered game in selected countries of the Austro-Hungarian Empire in 1895

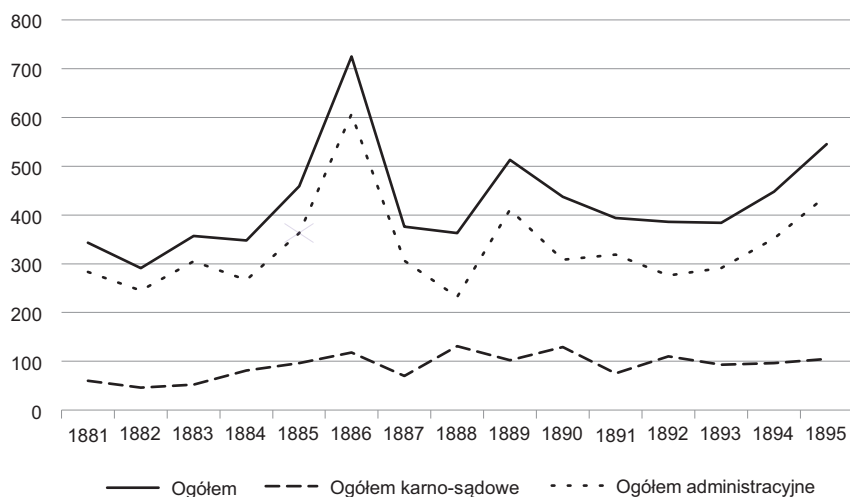
Kraj	Jelenie	Daniele	Sarny	Dziki	Zające	Bażanty	Kuro-patwy
Dolna Austria	2834	427	14713	31	246279	31533	200659
Górna Austria	1743	80	12608	152	43084	19222	24621
Czechy	2469	1933	13118	843	410846	69735	382777
Galicja	110	5	6380	1432	52126	1971	12082

Źródło: zob. tab. 1.

Jak wynika z powyższego przeglądu, Galicja odstawała znacznie pod względem pozyskanej zwierzyny od wielu krajów monarchii. Na przykład bardzo źle wyglądał stan galicyjskiego łowiectwa w porównaniu z Czechami, mimo że istniało tam przez dłuższy czas prawo mniej przychylne łowiectwu niż w Galicji.

Ustawa przyznawała wynagrodzenie za szkody wyrządzone przez zwierzynę, ale w praktyce władza polityczna wypłacała je bardzo rzadko. W 1895 roku z tytułu szkód łowieckich wypłacono w Galicji zaledwie 1452 guldeny, przykładowo w tym samym czasie w Czechach przyznano odszkodowania w wysokości 39 371 guldenów, a w Dolnej Austrii 23 842 guldenów.

Nad przestrzeganiem przepisów łowieckich zgodnie z ustawą czuwać miały: żandarmeria, zaprzysiężone straże leśne, straże myśliwskie i straże polowe. Tempo i zakres zmian w liczbie wykroczeń przeciwko przepisom łowieckim według rodzaju postępowania w Galicji w latach 1881–1895 przedstawiono na rycinie 3. Dla interesującego nas okresu przeciętnie rocznie liczba rozpatrzonych wykroczeń przeciwko przepisom łowieckim wyniosła około 425 spraw, z czego blisko 80% odbyło się w postępowaniu administracyjnym przed władzą polityczną, pozostała część na drodze postępowania karno-sądowego. Lata z najwyższą liczbą rozpatrzonych spraw przypadają na 1886 rok (725 spraw) i 1895 rok (545 spraw). Galicja pod względem liczby rozpatrzonych spraw przeciwko prawu łowieckiemu zajmowała w monarchii austriackiej pierwsze miejsce, za nią sytuowały się

Ryc. 3. Liczba rozpatrzonych wykroczeń przeciwko przepisom łowieckim w Galicji w latach 1881–1895

Źródło: „Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau – Ministeriums”, Jahr. 1875, Hefte 2, s. 165; Jahr. 1885, Hefte 2, s. 370–371; Jahr. 1890, Hefte 2, s. 262–263; Jahr. 1895, Hefte 3, s. 286–287.

Fig. 3. The number of registered violations against hunting regulations in Galicia in the years 1881–1895

np. Czechy, gdzie przeciętna roczna rozpatrzonych spraw wynosiła 402, z czego około 88% odbyło się w postępowaniu administracyjnym.

Szczególną rolę w nadzorowaniu przestrzegania przepisów prawa łowieckiego w Galicji sprawowała zaprzysiężona straż łowiecka. Pierwsze regulacje prawne w tym zakresie wydane zostały w Galicji w połowie XIX wieku. Należały do nich przepisy nakazujące dzierżawcom polowań oraz posiadaczom gruntów powoływanie dozoru polowań poprzez wyznaczanie w tym celu „uzdolnionych myśliwych”, którzy następnie zatwierdzani byli przez władzę polityczną (powiatową). Za zezwoleniem władzy powiatowej dozór nad polowaniem mogli także sprawować sami właściciele polowań, właściciele gruntów i dzierżawcy polowań. Przepisy określały również sposób składania przysięgi oraz warunki przyjęcia do służby¹⁴. Zaprzysiężona i zatwierdzona straż łowiecka wchodziła w skład służby strażniczej dla ochrony kultury krajowej. Późniejsze przepisy wymagały od strażnika łowieckiego posiadania prawa obywatelstwa w królestwach i krajach reprezentowanych w Radzie Państwa oraz ukończenia 20 lat¹⁵. Powyższe prze-

14 Rozporządzenie Ministerstwa spraw wewnętrznych z dnia 15 grudnia 1852 roku, względem użytkowania z prawa polowania (paragraf 13 i 14); Rozporządzenie Ministerstwa spraw wewnętrznych i sprawiedliwości z dnia 1 lipca 1857 roku o warunkach zaprzysiężenia służby ustanowionej dla ochrony lasu i polowania.

15 Ustawa z dnia 4 września 1892 roku, obowiązująca w Królestwie Galicji Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim, o warunkach zatwierdzania i zaprzysiężenia publicznej straży dla ochrony kultury krajowej.

pisy powtarzały też ustawy łowieckie z 1897 roku (rozdział drugi) i 1909 roku (rozdział trzeci). Ustawa z 1909 roku precyzowała ponadto, że straż łowiecka w okręgach spółki łowieckiej nie mogła liczyć więcej niż jedną osobę na każde 115 ha (paragraf 40). W Galicji, jak w całej monarchii austriackiej, straż łowiecka zatrudniana była na samodzielnych lub niesamodzielnych posadach. Dane na ten temat przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Liczba strażników łowieckich na samodzielnych i niesamodzielnych posadach w Galicji w latach 1875–1895

Table 5. The number of hunting guards in Galicia in the years 1875–1895

Lata	Pracownicy		
	ogółem	samodzielni	niesamodzielni
1875	5417	4361	1056
1885	8513	7175	1338
1890	8318	7081	1237
1895	8725	7043	1682

Źródło: „Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau – Ministeriums”, Jahr. 1875, Hefte 2, s. 166; Jahr. 1885, Hefte 2, s. 372; Jahr. 1890, Hefte 2, s. 264; Jahr. 1895, Hefte 3, s. 288.

Można zauważyć, że na okres 1875–1885 przypadł w Galicji największy wzrost liczby strażników łowieckich. W kolejnych latach nastąpiło zmniejszenie tempa przyrostu, przy utrzymywaniu się – ogólnie mówiąc – stałego trendu rozwojowego. Widać też, że większy potencjał ilościowy reprezentowali pracownicy straży łowieckiej zatrudnieni na posadach samodzielnych (ok. 75–80%). Ogólny obraz statystyczny stanie się bardziej czytelny i jednoznaczny, jeśli uwzględnimy relację: liczba strażników łowieckich ogółem w stosunku do liczby samodzielnych obwodów łowieckich (tab. 6).

Tabela 6. Liczba pracowników straży łowieckiej przypadająca na jeden samodzielny obszar łowiecki w krajach monarchii austro-węgierskiej w latach 1875–1895

Table 6. The number of hunting guards per single independent hunting area in the countries of the Austro-Hungarian Empire in the years 1875–1895

Kraje	1875	1885	1890	1895
Górna Austria	3,7	3,8	4,3	4,1
Tyrol i Voralberg	2,4	4,9	6,6	3,0
Czechy	3,7	3,0	1,4	1,3
Morawy	1,9	2,0	2,1	2,0
Galicja	0,9	1,4	1,4	1,6
Bukowina	1,0	1,6	1,5	1,8

Źródło: „Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau – Ministeriums”, Jahr. 1875, Hefte 2, s. 166; Jahr. 1885, Hefte 2, s. 372; Jahr. 1890, Hefte 2, s. 264; Jahr. 1895, Hefte 3, s. 288.

Uwaga: obliczenia własne.

Jak widać, różnice pod tym względem nie są w Galicji wyraźne z wyjątkiem pierwszego okresu spisowego, w którym wskaźnik ten był niższy. Osiągnięte wyniki wyglądałyby prawdopodobnie jeszcze korzystniej od zaprezentowanego ujęcia liczbowego, gdyby można było ustalić liczbę strażników w stosunku do powierzchni obszarów łowieckich, ale niestety dostępne źródła na to nie pozwalają. Spójrzmy, jak na zarysowanym tle przedstawiała się sytuacja w innych krajach monarchii. Dane w tabeli 6 obrazują, że spośród wybranych krajów koronnych Austrii największą liczbą pracowników straży łowieckiej, która przypadała na jeden samodzielny obszar łowiecki, cechowały się Tyrol i Voralberg oraz Górna Austria. Pod tym względem Galicja, Czechy i Bukowina miały ich najmniej w całej monarchii. Przy takiej liczbie samodzielnych obwodów łowieckich można przypuszczać, że nie było możliwe w Galicji wypełnianie prawidłowo zadań nałożonych przepisami ustawowymi o prawie łowieckim.

Jeśli przypomnimy, że w Galicji w interesującym nas okresie było około 2 mln ha lasów, to liczby pozyskanej zwierzyny nie są wielkie, przeciwnie – są bardzo niskie na tle innych krajów koronnych Austrii. Jak więc widzimy, Galicja nie zachwycała pod względem liczby pozyskanych zwierząt,

lecz pod względem różnorodności zwierz, czy ptactwa – pisał wytrawny znawca łowiectwa prof. Rudolf Wacek – myśliwy angielski, czy niemiecki z równą rozkoszą marzyli o lwie afrykańskim czy tygrysie bengalskim jak i o naszym jeleniu karpackim. A czy tylko ten król borów karpackich – to duma naszego łowiectwa? Mamy niedźwiedzia i wilka, rysia i żbika, dzika i lisa, mamy głuszca i cietrzewia, dropia i bażanta, słonkę i jarzabka i roje ptactwa (...). I w tem leży wyższość małopolskiego polowania, iż myśliwy nie może być pewnym, czy strzeli kulą, czy śrutem i czy klucząc po polach za zającem lub stadkiem kuropatw, nie strzeli do lisa, a podchodząc rogacza lub jelenia nie spotka się z niedźwiedziem, wilkiem lub dzikiem¹⁶.

LITERATURA

BUJAK F., 1910, *Galicja. Leśnictwo. Górnictwo. Przemysł*, t. 2, Kraków.

Patent o polowaniu z dnia 28 lutego 1786 roku, 1884, [w:] *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim*, red. J. Kasparek, t. 1, cz. 2, Lwów.

Patent z dnia 7 marca 1849 roku co do wykonania prawa polowania, 1875, [w:] *Ochrona prawna nad lasami. Zbiór ustaw i rozporządzeń dotyczących się ochrony lasów i polowania*, Lwów.

Rozporządzenie Ministerstwa spraw wewnętrznych i sprawiedliwości z dnia 1 lipca 1857 roku o warunkach zaprzysiężenia służby ustanowionej dla ochrony lasu i polowania.

Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 15 grudnia 1852 roku, względem użytkowania z prawa polowania.

16 R. WACEK, 1921, *Łowiectwo w Małopolsce...*, s. 37.

„Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau – Ministeriums”, Jahr. 1875, Hefte 2, s. 161–166; Jahr. 1885, Hefte 2, s. 365–372; Jahr. 1890, Hefte 2, s. 257–264; Jahr. 1895, Hefte 3, s. 281–288.

Ustawa łowiecka z dnia 13 lipca 1909 roku dla Królestwa Galicji, Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim, 1909, Lwów.

Ustawa łowiecka z dnia 5 marca 1897 roku dla Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim, nr 71, 1897, [w:] *Dziennik Ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim*, R. 1897, cz. XVI, Lwów.

Ustawa z dnia 19 lipca 1869 roku tycząca się łapania, wyłępienia i sprzedawania zwierząt alpejskich, 1875, [w:] *Ochrona prawna nad lasami. Zbiór ustaw i rozporządzeń tyczących się ochrony lasów i polowania*, Lwów.

Ustawa z dnia 30 stycznia 1875 roku o ochronie zwierzyny.

Ustawa z dnia 4 września 1892 roku, obowiązująca w Królestwie Galicji Lodomerji wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim, o warunkach zatwierdzania i zaprzysiężenia publicznej straży dla ochrony kultury krajowej.

WACEK R., 1921, *Łowiectwo w Małopolsce*, „Łowiectwo Polskie”, R. IX, nr 3.

WOJTACKI M., 2017, *Kodyfikacja prawa łowieckiego w zaborze austriackim i jego recepcja w ustawodawstwie II Rzeczypospolitej*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przystąpieli Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, nr 14(2), s. 63–83.

GOSPODARKA ŁOWIECKA W GALICJI W DRUGIEJ POŁOWIE XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU

Streszczenie

Druga połowa XIX wieku przynosi w wielu krajach Europy coraz większe zainteresowanie zwierzętami łownymi, na które zaczęto patrzeć nie tylko jak na źródło pożywienia czy rozrywkę ludzi zamożnych, ale także jak na element ochrony środowiska przyrodniczego. Pojawiające się ustawodawstwo łowieckie coraz częściej łączy ideę myślistwa z hodowlą i ochroną zwierzyny w jedną całość. Również państwa zaborcze (cesarstwo austriackie) przyjęły w tym czasie podstawowy zakres obowiązków związanych z gospodarką łowiecką. Wybrany do analizy teren obejmuje Galicję znajdującą się pod zaborem austriackim.

Podstawą źródłową opracowania są dane typu statystycznego publikowane przez wydawnictwa Centralnej Komisji Statystycznej w Wiedniu, a także regulacje prawne dotyczące prawa łowieckiego (ustawy: z 1849, 1897 i 1909 roku). W referacie zwrócono uwagę na obszar i liczbę terenów łowieckich według kategorii

wielkości, limity odstrzałów zwierząt i ptactwa, wynagrodzenia szkód wyrządzonych przez zwierzynę łowną, wykroczenia przeciwko przepisom łowieckim oraz stan personelu służb nadzorujących prawo łowieckie. W celach porównawczych i poznawczych otrzymane wyniki dotyczące gospodarstwa łowieckiego w Galicji przedstawiono na szerszym tle, a więc przede wszystkim z uwzględnieniem pozostałych krajów monarchii austriackiej.

Słowa kluczowe: Galicja, XIX–XX wiek, łowiectwo, ochrona zwierząt

HUNTING IN GALICIA IN THE SECOND HALF OF THE 19TH AND EARLY 20TH CENTURY

S u m m a r y

In the second half of the 19th century there has been observed a growing interest in the wild game in many European countries. It has been considered not only as a food source or entertainment for wealthy people but also as a part of environmental protection. Hunting legislation brought together the concept of hunting, breeding and wild game protection. The partitioning countries (Austria) introduced at that time the key accountabilities of hunting. The study refers to Galicia during the Austrian partition. The database of the article is based on the statistics published by publishing houses of the Central Statistical Commission in Vienna and hunting regulations (legal acts from 1849, 1897 and 1909). The article focuses on hunting areas, their size, wild game and wild feathered game hunting limits, compensation of damages caused by wild game, violations against hunting regulations and the number of hunting guards overseeing the hunting law. The gathered results considering hunting in Galicia were compared with other countries of the Austrian monarchy.

Keywords: Galicia, 19th–20th century, hunting, animal protection